



ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331.101:338.45

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.3.20>

JEL Classification: J24, J61, J62, O15

Черненко Д.Є.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за
спеціальністю 051 Економіка,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1483-4415>,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ШОКУ

Chernenko D.Ye.,
*applicant of the third (educational and scientific) level
of higher education in the specialty 051 "Economics",
V.N. Karazin Kharkiv National University*

TRANSFORMATION OF THE STRUCTURE OF HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF WAR SHOCK

Постановка проблеми. Воєнні події, що тривають в Україні з 2014 року та особливо загострилися внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації у 2022 році, зумовили не лише глибоку гуманітарну й безпекову кризу, але й стали потужним чинником дестабілізації економічних процесів та соціального розвитку країни. Одним із найбільш уразливих ресурсів у цих умовах є людський капітал, який формує базу економічного зростання, інноваційного оновлення та міжнародної конкурентоспроможності країни [1]. Трансформаційні втрати проявляються як у кількісному, так і якісному вимірах. Зокрема, значна частина працездатних громадян була вимушено переміщена за кордон, мобілізаційні процеси змінили структуру зайнятості, а демографічні дисбаланси загострили ризики подальшого старіння населення.

Воєнні шоки, будучи раптовими та системними за природою, руйнують усталені механізми формування, накопичення й використання людського капіталу. Війна порушує освітні траєкторії, спричиняє вимивання компетентностей та призводить до зрушень у професійній структурі населення. Водночас такі шоки запускають процеси вимушеної трансформації, які можуть стати підґрунтям як для втрат, так і для появи нових форм людського розвитку та професійної мобільності.

Необхідність дослідження даної проблеми зумовлена тим, що воєнний стан формує принципово нові параметри функціонування ринку праці та механізм відтворення людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика трансформації людського капіталу в умовах воєнних і кризових шоків перебуває у фокусі міждисциплінарних досліджень сучасної економічної науки, поєднуючи підходи макроекономіки, демографії, економіки праці та соціальної політики. Зарубіжні вчені, зокрема Г. Беккер, Т. Шульц, Л. Туроу [2–4] розглядають людський капітал традиційно як ключовий чинник довгострокового економічного зростання та стійкості економіки. Значний внесок у вивчення впливу воєнних шоків на людський капітал здійснено в аналітичних доповідях Світового банку, OECD та UNDP, де війна розглядається як багатовимірний фактор руйнування освітніх траєкторій, погіршення стану здоров'я населення, деформації ринку праці та посилення демографічних дисбалансів. У працях зарубіжних дослідників Докк'єр Ф., Рапопорт Г., Кольєр П., Клеменс М. А. [5–7], особливу увагу приділено міграційним процесам і феномену «вимивання інтелекту» (brain drain), який у воєнних умовах набуває стійкого та часто незворотного

* Науковий керівник: Соболев В.М. – д-р екон. наук, професор.

характеру. В українській науковій літературі проблема людського капіталу традиційно досліджується у працях Е. Лібанової, О. Грішнєвої, Л. Лісогор, І. Петрової [8–11] та інших вчених, де людський капітал розглядається як базовий ресурс соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності національної економіки. У більшості довоєнних досліджень акцент робився на демографічних викликах, трудовій міграції, дисбалансах ринку праці та якості освітнього потенціалу. Після 2022 року вітчизняні наукові роботи суттєво розширили проблемне поле, зосередившись на наслідках повномасштабної війни для демографічної структури, зайнятості, міграційних потоків і стану соціального капіталу. Зокрема у працях Н. Азьмук, Ю. Залознової, О. Новікової Л. Ємельяненко, В. Пантасенко [12–14] висвітлюються проблеми відновлення людського капіталу.

Враховуючи значний внесок зарубіжних та українських науковців у дослідження проблем людського капіталу, зазначаємо, що питання комплексного аналізу його структурної трансформації як цілісної системи під впливом воєнного шоку потребує подальшого дослідження з урахуванням сучасних умов.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей впливу воєнного шоку на структуру людського капіталу та виявлення трансформаційних змін у його основних складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибокі трансформаційні процеси, зумовлені поєднанням глобальних економічних зрушень, демографічних викликів і масштабних безпекових криз, істотно змінюють умови соціально-економічного розвитку, порушуючи усталені механізми відтворення ресурсів і функціонування економічних систем. У таких умовах особливо зростає значення нематеріальних чинників розвитку, передусім людського капіталу, який визначає здатність економіки до адаптації, відновлення та забезпечення довгострокової стійкості. Поняття «людський капітал» посідає ключове місце в сучасній економічній теорії, оскільки окреслює потенціал суспільства щодо досягнення сталого розвитку, формування продуктивності та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. У класичних підходах «людський капітал» трактується як комплекс знань, навичок, компетентностей, досвіду та стану здоров'я, що визначають економічну результативність праці та здатність генерувати додану вартість. Основоположний внесок у формування теоретичних засад цієї концепції зробив Г. Беккер, який у праці «Human Capital» [2] обґрунтував, що інвестиції в освіту, професійне навчання та підвищення кваліфікації за своєю природою є формою капіталовкладень, здатних забезпечувати тривалі соціально-економічні вигоди.

У подальшому міжнародні організації, зокрема Світовий банк та OECD [15; 16], значно розширили змістовні рамки категорії «людський капітал». У сучасних інтерпретаціях до його складових включають не лише освітній рівень чи професійні характеристики, а й якість інституційного середовища, соціальний капітал, стан здоров'я нації, демографічну структуру та можливості доступу до економічних ресурсів. Наприклад, Індекс людського капіталу Світового банку акцентує на таких показниках, як очікувана тривалість здорового життя, охоплення освітою та рівень продуктивності, підкреслюючи його визначальну роль у формуванні економічної стійкості країни.

У науковій літературі збройні конфлікти розглядаються як потужні деструктивні чинники, що відіграють роль «шоків» у процесах накопичення, збереження та відтворення людського капіталу [17]. Воєнний шок порушує цілісність соціально-економічних структур, створюючи низку взаємопов'язаних каналів впливу на людський потенціал: від прямого демографічного зменшення до руйнування систем освіти та зайнятості, зростання міграційних потоків і переформатування професійно-кваліфікаційної структури.

Одним із найсуттєвіших проявів цього шоку є вимушена міграція. За даними ООН [18], до 7 мільйонів українців були змушені виїхати за кордон, що спричинило втрату значної частини працездатного населення, передусім жінок, молоді та висококваліфікованих спеціалістів. Наслідком цього є посилення демографічного старіння, зниження пропозиції робочої сили та погіршення довгострокового продуктивного потенціалу економіки. Суттєвими є зрушення в освітньо-кваліфікаційній структурі людського капіталу.

Війна також зумовила суттєву перебудову ринку праці: зменшення зайнятості в промисловості та будівництві, інтенсивне зростання у логістиці, аграрному секторі, оборонній сфері та суміжних галузях. Сукупний вплив цих чинників визначає комплексну трансформацію людського капіталу, змінюючи як його кількісні, так і якісні характеристики. Узагальнення окреслених тенденцій потребує системної аналітичної інтерпретації, яка дозволяє структурувати багатовимірний вплив воєнних подій на різні компоненти людського капіталу.

Комплексність трансформацій людського капіталу проявляється у тому, що війна впливає не лише на ринок праці, а одночасно змінює освітній потенціал, професійно-кваліфікаційну структуру, демографічний баланс, стан здоров'я населення, мобільність та соціальний капітал. Кожна із цих складових зазнає різної інтенсивності та характеру впливу, що зумовлює неоднорідність наслідків від освітніх втрат і професійних дисбалансів до демографічних викликів та послаблення соціальної згуртованості. Для систематизації цих процесів доцільно узагальнити ключові параметри змін у порівняльній матриці, яка дозволяє простежити відмінності між станом людського капіталу у мирний час і трансформаціями, спричиненими воєнним шоком (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна матриця впливу війни на складові людського капіталу

Складова людського капіталу	Стан у мирний час	Зміни під впливом війни (воєнний шок)	Наслідки для людського капіталу
Освітній потенціал	Стабільний розвиток освіти, інвестиції в навчання, неперервна освітня траєкторія	Релокація закладів, перехід на дистанційне навчання, руйнування інфраструктури, переривання освітніх програм	Зниження якості освіти, нерівний доступ, ризик втрати професійних навичок
Професійно-кваліфікаційна структура	Відносно збалансований ринок праці, стабільний попит на кваліфікації	Дефіцит кадрів у ключових галузях, зростання попиту на IT-послуги, медицину, оборонні спеціальності, мобілізація	Дисбаланс ринку праці, структурне безробіття, прискорена перекваліфікація
Здоров'я населення	Доступність медичних послуг, профілактика, відносно стабільні соціальні стандарти	Збільшення травматизації, інвалідності, психологічних травм, зниження доступу до медицини, стресові фактори	Погіршення кадрового потенціалу, зниження продуктивності, довгострокові втрати якості життя
Демографічна структура	Помірне старіння населення, стабільний баланс статеві-вікових груп	Масова міграція жінок і дітей, зменшення частки молоді, зниження народжуваності, втрати населення	Прискорене демографічне старіння, дефіцит робочої сили, ризик депопуляції
Мобільність та міграція	Добровільна, економічна міграція, циркуляція кадрів	Вимушена евакуація та міграція людей, тривала релокація спеціалістів	Ослаблення трудового потенціалу, ризик незворотної еміграції, зниження інноваційності
Соціальний капітал	Відносно стабільні соціальні зв'язки та інституції	Розрив соціальних мереж, зростання недовіри, травматичний досвід спільнот	Зниження соціальної згуртованості та економічної стійкості

Джерело: складено автором за [8–16]

Структурне зіставлення складових у порівняльній матриці свідчить, що війна спричинила системну і глибоку трансформацію людського капіталу, яка виявляється у різноспрямованих змінах його основних компонент. Передусім суттєво постраждала освітня складова: релокація освітніх інституцій, масовий перехід до дистанційних форматів та пошкодження інфраструктури призвели до порушення сталості освітніх траєкторій та зростання нерівностей у доступі до якісної освіти [13]. Одночасно зазнала переформатування професійно-кваліфікаційна структура, оскільки дефіцит кадрів у низці галузей поєднується з посиленням попитом на фахівців оборонного, медичного та цифрового напрямів, що зумовлює структурну перебудову ринку праці.

Суттєве погіршення стану здоров'я населення, зокрема зростання психологічних травм та обмежений доступ до медичних послуг, формує додаткові довгострокові бар'єри для продуктивності та економічної активності. Демографічні процеси демонструють глибокі диспропорції: масовий відтік жінок і молоді, зменшення народжуваності та втрати населення створюють загрозу прискореного старіння та депопуляції. Міграційна компонента, яка у мирний час виконувала функцію циркуляції кадрів, у воєнних умовах перетворилася на канал втрати кваліфікованих ресурсів, що підсилює ризики «вимивання інтелекту».

Не менш значущими є зміни у соціальному капіталі: порушення соціальних зв'язків, руйнування локальних спільнот та зростання недовіри знижують стійкість суспільства до інших економічних і безпекових шоків. Сукупність цих процесів вказує, що трансформація людського капіталу має системний характер і вимагає комплексних рішень у сфері освітньої, соціальної, міграційної та економічної політики.

На наш погляд, для більш глибокого розуміння масштабів та глибини цих процесів, необхідно проаналізувати, як саме воєнний шок змінює окремі компоненти людського капіталу. Рис. 1 узагальнює п'ять основних вимірів впливу війни на людський капітал: демографічний, освітньо-кваліфікаційний, регіональний, галузевий та соціально-психологічний. Така структуризація дозволяє цілісно побачити, як різноспрямовані шоки формують нову конфігурацію людського потенціалу.

Систематизація змін, відображених на рис. 1, підтверджує, що трансформація людського капіталу в умовах війни є комплексною та багатовимірною. Демографічні зміни проявляються у масовій міграції, порушенні статеві-вікової рівноваги та зменшенні чисельності робочої сили у найбільш продуктивних вікових групах, що формує суттєві ризики для довгострокового розвитку.



Рис. 1. Ключові зміни у структурі людського капіталу в умовах війни

Джерело: складено автором самостійно

Освітньо-кваліфікаційна компонента також зазнала значних деформацій: руйнування інфраструктури та фрагментація освітніх траєкторій ускладнюють забезпечення стабільної якості підготовки кадрів, тоді як економіка потребує фахівців у сферах, критичних для безпеки та відбудови. Регіональні диспропорції посилюються через депопуляцію східних і південних територій та концентрацію внутрішньо переміщених осіб у західних областях, що змінює територіальну структуру ринку праці та доступність ресурсів. Додатковим чинником виступають зовнішні міграційні потоки, які можуть призвести до тривалої втрати частини кваліфікованого населення, особливо за умов повільного відновлення економіки. Галузеві зрушення окреслюють перехід від традиційних промислових видів діяльності до секторів, пов'язаних із логістикою, аграрним виробництвом, медициною та оборонною промисловістю, що провокує зростання структурних дисбалансів та потребу у масштабній перекваліфікації. Соціально-психологічний аспект додає новий вимір, який проявляється у зростанні стресу, невизначеності та травматичних наслідках, які негативно впливають на продуктивність праці. Слід підкреслити, що одночасно воєнний шок сприяє формуванню адаптивності та цифрових компетентностей, які є необхідними в умовах кризової економіки.

Сукупний вплив цих факторів засвідчує, що людський капітал трансформується не лише кількісно, але й якісно, змінюючи структуру навичок, професійних траєкторій та соціальної поведінки. Окреслені тенденції підсилюють взаємозалежність між ринком праці, демографічною динамікою та освітньою системою, формуючи нові виклики для державної політики. Водночас вони створюють підґрунтя для оновлення стратегій відтворення людського потенціалу з урахуванням потреб економіки відновлення. Зміщення акцентів у бік безпеки, цифровізації та мобільності вимагає переосмислення підходів до регіонального розвитку та управління трудовими ресурсами. Саме тому подальший аналіз має бути спрямований на визначення ефективних механізмів мінімізації втрат та розроблення нової моделі формування людського капіталу, здатної забезпечити стійкість розвитку у воєнний та повоєнний періоди.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи результати дослідження, слід підкреслити, що воєнний шок суттєво трансформує структуру людського капіталу, змінюючи як його

кількісні, так і якісні параметри. Демографічні втрати, масштабна міграція та мобілізаційні процеси формують довгострокові ризики дефіциту робочої сили й прискореного старіння населення. Освітні розриви та руйнування інфраструктури поглиблюють дисбаланс між наявними компетенціями та потребами воєнної й післявоєнної економіки. Регіональна поляризація та відтік населення з постраждалих територій створюють асиметрію у відновленні економічного потенціалу. Галузеві зрушення трансформують попит на кваліфікації, що актуалізує необхідність системної перекваліфікації та адаптації робочої сили. Соціально-психологічні наслідки війни посилюють потребу в інституціях підтримки ментального здоров'я як ключового елементу відтворення людського капіталу. За цих умов державна політика має бути спрямована на збереження, відновлення та модернізацію людського капіталу через інвестиції в освіту, охорону здоров'я й регіональний розвиток. Отже, трансформація людського капіталу в умовах війни стає визначальним фактором стійкості та майбутньої конкурентоспроможності національної економіки.

Література

1. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), February 2022 – December 2024. *World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations*. February 2025. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
2. Becker G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago : University of Chicago Press, 1993. 412 p.
3. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51. No. 1. P. 1-17. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf> (дата звернення: 20.06.2025).
4. Thurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. P. 104.
5. Docquier F., Rapoport H. Globalization, Brain Drain and Development. Discussion Paper No. 5590. FNRs, IRES, Université Catholique de Louvain; IZA; Bar-Ilan University, EQUIPPE, Universités de Lille; CID, Harvard University, March 2011. URL: <https://docs.iza.org/dp5590.pdf> (дата звернення: 20.06.2025).
6. Collier P. *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 205 p.
7. Clemens M. A. Does Development Reduce Migration? Discussion Paper No. 8592. Center for Global Development, NYU Financial Access Initiative; IZA, Bonn, Germany, October 2014. URL: <https://docs.iza.org/dp8592.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).
8. Лібанова Е. М., Макарова О. В., Курило І. О. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки : кол. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 320 с.
9. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34-40.
10. Лісогор Л. С. Конкурентність на ринку праці: механізми реалізації : монографія. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2005. 168 с.
11. Петрова І. Л. Стратегічне управління людськими ресурсами : підручник. Київ : Київський національний економічний університет, 2013. 466 с.
12. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки*. 2022. № 1(42). С. 171-179.
13. Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки*. 2022. Том 21. № 4. С. 407-427. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619> (дата звернення: 11.07.2025).
14. Ємельяненко Л. М., Пантасенко В. В. Розвиток людського капіталу в системі стратегування післявоєнної відбудови України. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 2(11). С. 48-56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-8>.
15. The Human Capital Project. *World Bank*. 2018. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital/brief/the-human-capital-project-frequently-asked-questions> (дата звернення: 15.07.2025).
16. Keeley B. *Human Capital: How what you know shapes your life*. Paris : OECD Insights, OECD Publishing, 2007. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2007/02/human-capital_g1gh7c78/9789264029095-en.pdf (дата звернення: 01.08.2025).
17. The impacts of armed conflict on human development: A review of the literature / Vesco P. et al. *World Development*. 2025. Vol. 187. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X24002766> (дата звернення: 06.08.2025).

18. After three years of war, Ukrainians need peace and aid. *United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)*. 18 Feb. 2025. URL: <https://www.unhcr.org/ua/en/news/briefing-notes/unhcr-after-three-years-war-ukrainians-need-peace-and-aid> (дата звернення: 09.08.2025).

References

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations (2025), *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4)*, February 2022 –December 2024, available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P180174-ca39eccd-ea67-4bd8-b537-ff73a675a0a8.pdf> (access date June 10, 2025).
2. Becker, G.S. (1993), *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, University of Chicago Press, Chicago, USA, 412 p.
3. Schultz, T.W. (1961), "Investment in Human Capital", *The American Economic Review*, Vol. 51, no. 1, pp. 1-17, available at: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf> (access date June 20, 2025).
4. Thurow, L. (1970), *Investment in Human Capital*. Belmont, USA, pp. 104.
5. Docquier, F. and Rapoport, H. (201), *Globalization, Brain Drain and Development*, Discussion Paper No. 5590. FNRs, IRES, Université Catholique de Louvain; IZA; Bar-Ilan University, EQUIPPE, Universités de Lille; CID, Harvard University, USA, available at: <https://docs.iza.org/dp5590.pdf> (access date June 20, 2025).
6. Collier, P. (2007), *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*, Oxford University Press, Oxford, England, 205 p.
7. Clemens, M.A. (2014), *Does Development Reduce Migration?* Discussion Paper No. 8592, Center for Global Development, NYU Financial Access Initiative; IZA, Bonn, Germany, available at: <https://docs.iza.org/dp8592.pdf> (access date June 6, 2025).
8. Libanova, E.M. (Ed.), Makarova, O.V. and Kurylo, I.O. (2012), *Liudskyi rozvytok v Ukraini: sotsialni ta demohrafichni chynnyky modernizatsii natsionalnoi ekonomiky* [Human development in Ukraine: social and demographic factors of modernization of the national economy], coll. monograph, In-t DEMOHRAFII ta sots. doslidzh. im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 320 p.
9. Hrishnova, O.A. (2014), "Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, relationships, assessment, development directions", *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, no. 1, pp. 34-40.
10. Lisohor, L.S. (2005), *Konkurentnist na rynku pratsi: mekhanizmy realizatsii* [Competitiveness in the labor market: implementation mechanisms], monograph, Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NANU, Kyiv, Ukraine, 168 p.
11. Petrova, I.L. (2013), *Stratehichne upravlinnia liudskymy resursamy* [Strategic human resource management], Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Kyiv, Ukraine, 466 p.
12. Azmuk, N.A. (2022), "The transformation of the labor market in the conditions of war: challenges and strategies for labor force renewal", *Visnyk ekonomichnoi nauky*, no. 1(42), pp. 171-179.
13. Novikova, O., Zaloznova, Yu. and Azmuk, N. (2023), "Restoring Ukraine's human capital in the post-war period using the benefits of digitalization", *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, Vol. 21, no. 4, pp. 407-427, available at: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1619> (access date July 11, 2025).
14. Yemelianenko, L.M. and Pantasenko, V.V. (2025), "Development of human capital in the system of post-war strategizing for the reconstruction of Ukraine", *Transformatsiina ekonomika*, no. 2(11), pp. 48-56, DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-8>.
15. World Bank (2018), *The Human Capital Project*, available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital/brief/the-human-capital-project-frequently-asked-questions> (access date July 15, 2025).
16. Keeley, B. (2007), *Human Capital: How what you know shapes your life*, OECD Insights, OECD Publishing, Paris, France, available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2007/02/human-capital_g1gh7c78/9789264029095-en.pdf (access date August 1, 2025).
17. Vesco, P. et al. (2025), "The impacts of armed conflict on human development: A review of the literature", *World Development*, Vol. 187, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X24002766> (access date August 6, 2025).
18. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2025), *After three years of war, Ukrainians need peace and aid*, available at: <https://www.unhcr.org/ua/en/news/briefing-notes/unhcr-after-three-years-war-ukrainians-need-peace-and-aid> (access date August 09, 2025).

Черненко Д.Є.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ШОКУ

Мета. З'ясування особливостей впливу воєнного шоку на структуру людського капіталу та виявлення трансформаційних змін у його основних складових.

Методика дослідження. Методологічну основу становлять системний підхід, структурно-функціональний аналіз, компаративний аналіз та метод соціально-економічної діагностики для оцінювання трансформацій у сфері людського капіталу під впливом війни. Використано контент-аналіз аналітичних звітів міжнародних організацій, національних статистичних даних, нормативно-правових документів України, а також наукових праць, присвячених впливу збройних конфліктів на демографічні та ринково-трудові процеси. Емпіричну базу сформовано на основі офіційних показників міграції, зайнятості, освітніх втрат, демографічної динаміки.

Результати дослідження. Встановлено, що воєнний шок чинить системний і багатовимірний вплив на структуру людського капіталу, порушуючи усталені механізми його формування, відтворення та використання. Узагальнення результатів, представлених у порівняльній матриці та структурній схемі, свідчить про одночасні демографічні, освітньо-кваліфікаційні, професійні, галузеві та соціальні зрушення, зумовлені міграційними процесами, деформацією ринку праці, трансформацією зайнятості та погіршенням стану здоров'я населення. Виявлено, що ці зміни мають взаємопов'язаний характер і проявляються з різною інтенсивністю залежно від регіональних умов, галузевої спеціалізації та інституційної спроможності економіки. Війна одночасно посилює втрати людського потенціалу та ініціює процеси вимушеної адаптації, що змінюють структуру навичок і професійних траєкторій. У такому контексті трансформація людського капіталу набуває не лише деструктивного, а й структуроутворюючого характеру, формуючи нові вимоги до якості робочої сили. Сукупність окреслених змін формує нову конфігурацію людського потенціалу, у якій зростає значення адаптивності, мобільності, цифрових компетентностей і здатності до швидкої професійної переорієнтації.

Наукова новизна результатів дослідження. Набуло подальшого розвитку трактування процесів трансформації людського капіталу в умовах воєнного шоку як системного процесу, що поєднує посилення структурних ризиків та адаптаційні зрушення. Ідентифіковано вплив воєнного шоку на людський капітал із урахуванням демографічних, освітньо-кваліфікаційних, професійних, галузевих та соціально-психологічних складових, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє цілісніше інтерпретувати трансформаційні процеси в умовах кризових станів.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані у формуванні державної політики з відновлення та модернізації людського капіталу у сферах освіти, охорони здоров'я, регіонального розвитку, ринку праці та міграційної політики. Матеріали дослідження є корисними для розроблення програм перекваліфікації, стратегій демографічного відновлення, регіональних планів відбудови та комплексних заходів підтримки ментального здоров'я.

Ключові слова: людський капітал, воєнний шок, міграція, зайнятість, демографічні зміни, освітні втрати, професійна структура, здоров'я населення, ринок праці, післявоєнне відновлення.

Chernenko D.Ye.

TRANSFORMATION OF THE STRUCTURE OF HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF WAR SHOCK

Purpose. The aim of the article is to identify the specifics of the impact of war shock on the structure of human capital and revealing transformational changes in its main components.

Methodology of research. The methodological basis consists of a systematic approach, structural-functional analysis, comparative analysis, and a method of socio-economic diagnostics for assessing transformations in the sphere of human capital under the influence of war. Content analysis of analytical reports of international organisations, national statistical data, regulatory and legal documents of Ukraine, as well as scientific works devoted to the impact of armed conflicts on demographic and market-labour processes was used. The empirical base was formed on the basis of official indicators of migration, employment, educational losses, and demographic dynamics.

Findings. It has been established that the war shock has a systemic and multidimensional impact on the structure of human capital, disrupting the established mechanisms of its formation, reproduction, and use. A summary of the results presented in a comparative matrix and structural diagram indicates simultaneous demographic, educational, professional, sectoral and social shifts caused by migration processes, labour market deformation, employment transformation and deterioration in the health of the population. It has been found that these changes are interrelated and manifest themselves with varying intensity depending on regional conditions, sectoral specialisation and the institutional capacity of the economy. The war simultaneously exacerbates the loss of human potential and initiates processes of forced adaptation that change the structure of skills and professional trajectories. In this context, the transformation of human capital takes on not only a destructive but also a structure-forming character, shaping new requirements for the quality of the workforce. The combination of these changes forms a new configuration of human potential, in which the importance of adaptability, mobility, digital competencies and the ability to quickly reorient oneself professionally is growing.

Originality. The interpretation of human capital transformation processes in conditions of military shock as a systemic process combining increased structural risks and adaptive shifts has been further developed. The impact of military shock on human capital has been identified, taking into account demographic, educational, professional, sectoral and socio-psychological components, which, unlike existing approaches, allows for a more comprehensive interpretation of transformation processes in crisis conditions.

Practical value. The results obtained can be used in the formation of state policy on the restoration and modernisation of human capital in the fields of education, health care, regional development, the labour market and migration policy. The research materials are useful for the development of retraining programmes, demographic recovery strategies, regional reconstruction plans and comprehensive mental health support measures.

Key words: human capital, war shock, migration, employment, demographic change, educational losses, occupational structure, population health, labour market, post-war recovery.

Дата надходження рукопису: 25.08.2025

Дата прийняття рукопису до друку: 22.09.2025

Дата публікації: 30.09.2025